

**STUDIUL ARHEOZOOLOGIC AL UNUI LOT DE FAUNĂ
PROVENIT DIN SITUL ROMANO-BIZANTIN
DE LA CAPIDAVA – SEC. IV-VI p. Chr.**

**Sergiu HAIMOVICI,
Leonid CĂRPUȘ, Cornelia CĂRPUȘ**

Binecunoscuta cetate de la Capidava este situată în nord - estul județului Constanța, pe malul drept al Dunării, ea fiind funcțională mai mult de un mileniu, marele fluviu influențând cu totul viața economico-socială a locuitorilor ei.

Materialul ne-a fost oferit nouă spre studiu de d-na arheolog Z. Covacef și-i mulțumim că a avut amabilitatea, de a considera că noi putem prelucra aceste fragmente osoase.

Resturile nu sunt prea abundente, rezumându-se doar la 157 de fragmente determinate, dintr-un număr de cca. 180. Trebuie să precizăm chiar de la început că aceste resturi aparțin în totalitatea lor (chiar și cele nedeterminabile până la specie și gen), grupării vertebratelor, provenind de la trei grupe sistematice diferite și anume: pești, păsări și mamifere. Ultimele au frecvența cea mai înaltă, depășind 90 % din întregul material determinat. Precizăm de asemenea faptul că suntem în fața unor resturi strict menajere, având în vedere atât modul lor de fragmentare cât și faptul că unele poartă urme de măcelărire.

Vom trece în revistă fiecare grup și specie în parte arătând pentru ele o serie de particularități morfologice, unele dintre acestea cu repercusiuni asupra economiei animaliere a locuitorilor sitului din acea perioadă istorică.

Trebuie să arătăm de la început că în cadrul materialului nostru lipsesc scoicile, adică moluștele lamelibranhiate, deși malul Dunării și ale unor brațe moarte ale acesteia, reprezenta atunci, ca și astăzi, un biotop cu totul favorabil dezvoltării respectivei grupări de animale. Oare locuitorii din cetate se fereau să culeagă aceste moluște care puteau servi, nu doar în alimentație ci, prin pisarea scoicilor, la obținerea carbonatului de calciu, atât de necesar în procesul de fabricație al ceramicii?

Peștii sunt prezenți cu un număr poate relativ mic, pentru o așezare ce s-a dezvoltat în apropierea marelui fluviu. Grupul are doar 14 resturi, reprezentate numai prin peștii teleostei, și anume 13 vertebre și un fragment de opercul. Vertebrele au mărimi diverse de la 10 până la 52 de milimetri diametru, indicând prezența unor specii de pești de mărime intermediară sau chiar mare; ultimii

aparțin unor indivizi de talie cu totul mare, așa cum găsim la speciile de crap, avat, somn poate și șalău. Este aproape sigur că se pescuiau și pești de talie mai mică, dar oasele lor fragile, posibil nu au apărut în materialul nostru, nefiind scoase prin săpături, sau au fost mâncate, în vechime de câini sau porci.

Pasările, au un număr de doar trei resturi și anume două provenind de la găina domestică (*Gallus domest.*) cu o claviculă fragmentară și un tibio tars întreg la care s-a măsurat lungimea = 115 mm, iar lărgimea epifizei inferioare = 12 mm; cel de al treilea este un fragment de radius și aparține unei specii de baltă, de talie destul de mare.

Așa cum am mai spus, preponderente sunt resturile osoase aparținând mamiferelor; pe cele domestice le vom prezenta în ordinea frecvenței și a importanței lor economice, iar pe cele sălbatice, în ordinea lor sistematică.

Pe primul loc se plasează taurinele (*Bos taurus*), reprezentând peste 50% din fragmente și mai bine de 1/3 dintre indivizi; de altfel este și specia cea mai voluminoasă (cu excepția cailor de talie mare). Morfoscopice distingem două axe cornulare (tocul cornos a fost folosit): unul mai mic și mai gracil, poate aparținând unei femele și altul mai mare și mai masiv, cu o aplatizare a sa către vârf, provenind, credem, de la un castrat. Totuși taurinele din sit se păstrează în cadrul tipului „*brachiceros*”, care nu e caracterizat prin coarne mari. Mai menționăm un craniu fragmentar, nu prea mare, tăiat sagital (posibil pentru a se scoate encefalul); suturile lambdoidă și parieto-occipitală nu sunt încă obliterate, deci este vorba de un individ încă tânăr. Se remarcă de asemenea un atlas aproape întreg, nearătând așadar descăpățănare la nivelul său. Există trei metapodale întregi, după care s-a putut preciza sexul de care aparțin, determinându-se astfel doi caștrați și o femelă. După aceleași oase s-a putut stabili și înălțimea la greabăn. Considerând astfel talia dar și biometric, putându-se măsura un număr satisfăcător de fragmente, se poate spune că vitele crescute de locuitorii cetății, erau de talie mică spre medie cu caractere de primitivitate. Face excepție un calcaneu socotit mare, care are o lungime de 150 mm și o lărgime de 64 mm; însă același lucru ar fi valabil și pentru o falangă II și una III. Am putea considera, așa cum am remarcat și pentru alte așezări din Dobrogea de la începutul perioadei bizantine, că mai apar unele așa-zise reziduuri ale fenomenului de ameliorare a animalelor, făcută de către romani odată cu venirea lor aici la începutul sec. I p. Chr.

Considerând vârstele de sacrificare ce s-au putut stabili după caracteristici ale dentiției și particularități ale segmentelor osoase, putem spune că existau în materialul nostru, de la vițeii de aproximativ șase luni, la adulți și maturi, dar chiar și bătrâni de aproximativ opt-zece ani; cele provenind de la maturi sunt însă cele mai frecvente. Așadar, taurinele erau de obicei ținute mai întâi pentru scopuri utilitare (lapte, căraușie, munca în agricultură, ș. a.) și abia apoi sacrificate pentru a fi consumată carnea lor.

Scriptic, urmează ca frecvență ovicaprinele, dar trebuie să avem în vedere că ele mai poartă și denumirea de cornute mici, netrecând ca greutate de 30-40 kg și în acest sens sunt în raport cu taurinele de aproape 10/1. Considerând caracteristicile morfologice putem spune că resturile aparțin ca indivizi la două caprine (*Capra hircus*) și trei ovine (*Ovis aries*). Se are în vedere un rest de craniu de capră, cu partea sa frontală având sutura interfrontală încă deschisă, deci de o

vârstă oarecum tânără, ruptura sa situându-se la nivelul suturii fronto-parietale: cele două axe ale coarnelor au fost tăiate cam la 3 cm de bază (s-a folosit probabil tocul cornos al acestora). Craniul aparține unei femele și s-a putut măsura doar distanța interorbitală = 100 mm și lărgimea intercornulară = 32 mm. De la ovine s-au găsit doar fragmente osoase ale centurilor și membrelor; resturi ale maxilarelor cu dinți cât și ale vertebrelor și coastelor nu au putut fi atribuite unui gen sau altuia, neexistând caracteristici morfologice de departajare, ele fiind folosite doar la stabilirea vârstelor de sacrificare. S-a constatat că se sacrificau chiar și indivizi tineri dar mai cu seamă adulți și maturi, cam până la vârsta de 5 ani. Deci și ovicaprinele erau ținute mai ales pentru scopuri utilitare (lapte, lână) și doar ulterior sacrificate, cantitatea de carne furnizată de ele fiind totuși infimă (comparativ cu a taurinelor).

Porcinele (*Sus domesticus*) s-ar situa scriptic după ovicaprine, dar ca volum un porc ar face cam cât trei cornute mici, astfel încât ca producătoare de carne dar și de grăsime, acestea întrec evident ovicaprinele. Se știe că porcinele sunt monovalente, ele fiind folosite doar în alimentație și poate, în subsidiar, grăsimea să fie întrebuințată și în alte scopuri. De altfel sacrificarea lor avea loc aproape întotdeauna sub vârsta de doi ani și de aceea nu s-au putut face măsurători pe resturile lor osoase. Din punct de vedere morfologic porcinele erau în general de talie mică, cu caractere de evidentă primitivitate; ele s-au putut astfel departaja ușor de mistreț, strămoșul lor sălbatic.

Urmează calul, luat în sensul său larg (*Equus caballus*) cu puține resturi. Cu excepția unui dinte jugal, neieșit încă din alveolă, aparținând deci unui individ tânăr, s-au găsit doar resturi ale extremităților membrelor. El reprezintă o specie polivalentă dar nu putem preciza dacă era folosit și în alimentație; se pare, după resturile găsite, că nu i se întrebuința carnea ca aliment, cu atât mai mult cu cât populația umană era de acum fie creștinată, fie pe cale de a se creștina (știut fiind că Biblia considera carnea de cal ca fiind oarecum spurcată). Biometric s-a putut stabili talia a doi indivizi ai acestei specii și se constată că ei aveau înălțimea la greabăn apropiată de 1,40 m fără a li se putea preciza sexul. Aceștia erau folosiți pentru călărie, dar probabil și în alte scopuri, (ca animal de povară, cărașie sau la munci agricole).

Un metatars fragmentar de equid având lărgimea epifizei superioare de doar 38 mm, l-am considerat a proveni de la un măgar (*Asinus domesticus*) întrucât nu credem ca în Dobrogea acelor timpuri să fi existat cai pitici (pony). Asinul este o specie de proveniență sudică, respectiv mediteraneană și a fost adus în Dobrogea încă de pe vremea întemeierii coloniilor grecești.

Ca ultimă specie domestică considerăm câinele (*Canis familiaris*) de la care s-au găsit două resturi, ambele fiind fragmente ale osului humerus aparținând la doi indivizi diferiți. La unul de talie ceva mai mare s-a putut măsura lărgimea epifizei inferioare a osului care este de 32 mm.

Urmează acum să prezentăm cele trei specii de mamifere sălbatice: mistrețul, cerbul și bourul, acesta din urmă actualmente stins ca specie.

Mistrețul (*Sus scrofa*) are cinci resturi, toate măsurabile, aparținând unor segmente osoase foarte diferite și provenind de la trei indivizi. Pentru unul, probabil o femelă, s-a putut calcula și înălțimea la greabăn. Se știe că astăzi mistrețul este rar în Dobrogea, găsindu-se mai ales în pădurile de foioase din

nordul și sudul provinciei, dar uneori și în pădurile din lunca Dunării, sistemul forestier fiind biotopul său preferat

Cerbul (*Cervus elaphus*) prezintă resturi mai abundente provenind de asemenea de la mai toate segmentele osoase ale unui schelet; am socotit că ele ar proveni de la patru indivizi diferiți, poate trei masculi și o femelă. S-a găsit și un mic fragment de corn cu urme de arsură, arătând că materialul provenit de la coarne s-a folosit; de altfel, mai multe resturi osoase de la diverse specii poartă urme de arsură. S-a găsit și un fragment de radius care a fost „șlefuit”. Cerbul este actualmente la noi, o specie ce se prezintă ca un element tipic pentru pădurile de foioase de altitudine înaltă, încât i se adaugă și adjectivul de „carpatin”. El era însă de-a lungul mileniului I, un element comun pentru mediul silvestru din Dobrogea.

Ultima specie sălbatică, care probabil se găsește în materialul nostru este bourul (*Bos primigenius*). El ar putea fi reprezentat doar printr-o porțiune distală de coastă de o lățime apreciabilă: 57 mm ce arată că respectivul fragment nu ar aparține lui *Bos taurus*. Menționăm că resturi de bour au fost găsite și în alte situri din Dobrogea aparținând mileniului I.

Este posibil că vânătorii prezervau tineretul speciilor sălbatice

Luând în considerație rezultatele cercetării noastre putem schița care erau ocupațiile cele mai importante pentru locuitorii sitului respectiv. Din păcate nu putem să spunem mai nimic referitor la agricultură, ocupație nelipsită pentru oricare sit antic. Putem doar arăta că prezența la taurine a castraților ar fi oarecum probatorie că aceasta exista.

Având în vedere economia animalieră ca atare, putem preciza destul de bine că ocupația de bază a locuitorilor așezării era creșterea animalelor domestice. Așa cum am văzut, taurinele erau acelea care asigurau prin sacrificare cea mai mare parte a necesităților de carne (proteine animale) a locuitorilor sitului, adăugându-se proteinele și grăsimile din lapte, luate direct sau prin prelucrarea acestuia. Porcinele aduceau și ele tot prin sacrificare o cotă parte a necesităților de carne, concomitent cu grăsimea caracteristică pentru respectiva specie. Ovicaprinele dădeau însă o cantitate mult mai mică de carne aproape insignifiantă în raport cu primele specii. Calul probabil nu era folosit în alimentație, și evident carnea de câine nu era deloc întrebuințată (de altfel prin frecvență dar și prin mărimea sa aproape că nu ar conta, chiar dacă ar fi fost comestibil).

Pe lângă creșterea animalelor un loc bine conturat îl avea pentru economia sitului și vânătoarea. Toate cele trei specii sunt artiodactile de talie medie, mare, sau chiar foarte mare (bourul). Cota de carne furnizată prin vânătoare era destul de bine conturată și cântărea destul de mult în asigurarea proteinelor animale, întrecând astfel evident porcinele și ovicaprinele luate împreună. Procentul încă înalt al vânătorii este legat și de faptul că ambientul respectiv era propice pentru o densitate relativ mare a sălbăticiunilor „de pădure”.

Speciile polivalente (taurinele, ovicaprinele, calul și asinul) aveau însă și un statut aparte în economia domestică. De asemenea, trebuie avut în vedere faptul că toate speciile, prin sacrificare, doborâre, dar și prin moarte naturală, mai adăugau și alte beneficii. Se foloseau pielea, părul, lâna, cornul, dinții, oasele pentru executarea de diverse obiecte, unelte și accesorii.

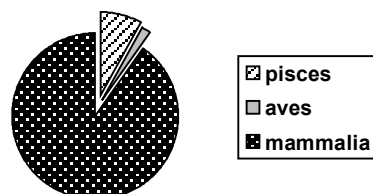
Nu mai este cazul să vorbim despre ambientul de atunci. El nu s-a modificat

pe parcurs, în principiu; marele fluviu și lunca sa influențau economia populației umane din sit.

Repartiția resturilor faunistice

Tabelul nr. 1
Frecvența pe fragmente a grupelor de vertebrate

Nr. crt.	Grupa	Nr. abs.	%
1	Pisces	14	8,05
2	Aves	3	1,72
3	Mammalia	157	90,23
TOTAL		174	

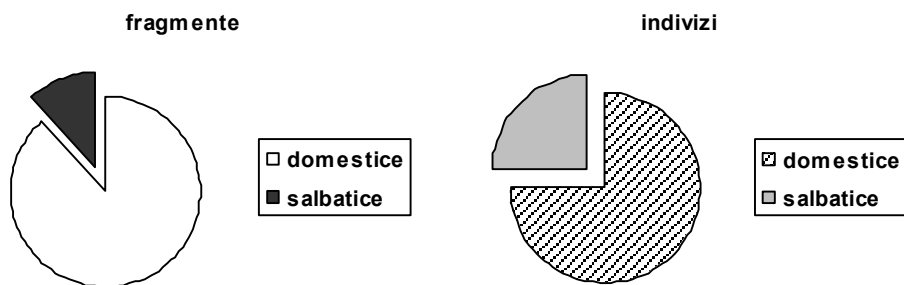

Tabelul nr. 2
Repartiția pe specii a mamiferelor

Nr. crt.	Specia	Fragmente		Indivizi	
		Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
1	<i>Bos taurus</i>	83	51,55	9	28.12
2	<i>Ovicaprine (Ovis et Capra)</i>	35	21.74	5	15.62
3	<i>Sus domesticus</i>	16	9.94	4	12.5
4	<i>Equus caballus</i>	5	3.10	3	9.37
5	? <i>Asinus domesticus</i>	1	0.62	1	3.13
6	<i>Canis familiaris</i>	2	1.24	2	6.25
7	<i>Sus scrofa</i>	5	3.10	3	9.37
8	<i>Cervus elaphus</i>	13	8.07	4	12.5
9	? <i>Bos primigenius</i>	1	0.62	1	3.13
TOTAL :		161		32	

Tabelul nr. 3
Raportul dintre mamiferele domestice și cele sălbatice

Nr. crt.		Fragmente		Indivizi	
		Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
1	Mamifere domestice	142	88,20	24	75,00
2	Mamifere sălbatice	19	11,80	8	25,00
TOTAL		161		32	

Tabelul nr. 4
Mamifere domestice - măsurători în mm

Specia / segment osos	<i>Bos taurus</i>		Ovicaprine (o)= <i>Ovis</i> ; (c)= <i>Capra</i>		<i>Equus caballus</i>
<i>Corn</i>					
Lungime marea curbura	143	210			
Circumf. bază	149	190	90	86	
Diametru mare bază	52	60	31	30	
Diametru mic bază	43	50	21	20	
			c	c	
<i>Maxilar inferior</i>					
Lungime molari	76				
Lungime M ₃	28				
<i>Omoplat</i>					
Lung. cap. articular	65		36		
Lung. supr. articulară	54		28		
Lărgime supr. artic.	46		24		
Lărgime min. gât	47				
<i>Radius</i>					
Lărg. epifiz. inf.	65		25		
			o		
<i>Coxal</i>					
Diametru acetab.	62;67;68				

Femur Lărg. epifiz. inf.	84		
Tibia Lărg. epifiz. sup. Lărg. epifiz. Inf. Lărg. supr. art. Inf.	64 53	51 o 30	
Metacarp Lungime max. Lărgime later. (K) Lărgime epifiz. sup. Lărg. epifiz. inf. Lărg. minimă diafiz. Indice I Indice II Indice III (gracil) Sex H. greabăn	185 199 51 51 26 21,56 21,56 14,05 Fem. 1120	62 65 34 31,15 32,66 17,08 Castr. 1216	224 218 50 46 35 15,63 1397
Metatars Lungime max. Lărgime later. (K) Lărgime epifiz. sup. Lărg. epifiz. inf. Lărg. minimă diaf. Indice I Indice II Indice III (gracil) Sex H. greabăn	222 53 64 30 23,87 28,82 13,51 Castr. 1221		266 258 53 50 35 13,15 1375
Astragal Lungime maximă Lărg. troch. inf.		30 19 o	
Calcaneu Lungime maximă Lărgime maximă	148 64		
Falanga I Lungime max. Lărgime epifiz. sup. Lărg. minimă diafiz. Indice gracil	54; 55; 62 24; 29; 35 22; 25; 32 40,74; 45,45; 51,61 Castr?		

Falanga II			
Lungime max.	36; 43;		
Lărgime epifiz. sup.	25; 33;		
Falanga III			
Lungime max.	70		
Lungimea feței plantare;	67		
Lărgimea feței plantare	25		

Tabelul nr. 5
Mamifere sălbatice - măsurători în mm.

Specia / segment osos	<i>Sus scrofa ferus</i>	<i>Cervus elaphus</i>
Maxilar superior		
Lungime dinți jug.		118
Lungime premolari		49
Lungime molari		70
Lungime M ³		25
Maxila inferior	48 fem	
Lungime M ₃		
Omoplat		
Lung. cap. articulație	58	
Lung. supr. articulație	38	
Lărgime supr. artic.	35	
Lărgime min. gât	39	
Humerus		
Lărgime epifiz. inf.	57	
Lărg. supr. art. inf.	50	
Radius		
Lărgime epifiz. sup.		58
Lărg. supr. art. sup.		54
Lărg. epifiz. inf.		59
Tibia		
Lărg. epifiz. inf.	38	54
Lărg. supr. art. inf.		51
Astragal		
Lungime maximă		57
Lărg. troch. inf.		39
Metacarp		
Lungime metacarp III	93	
H. greabăn	969	

<i>Falanga I</i>		
Lungime max.		55
Lărgime epifiz. sup.		21
Lărgime minimă diafiz..		16
Indice gracil		29,09

L'ÉTUDE ARCHÉOZOOLOGIQUE D'UN LOT DE FAUNE PROVENU DU SITE ROMANO-BYZANTIN DE CAPIDAVA IVe-VIe S. AV. J.-C.

Résumé

On étudie un lot de restes fauniques résultés des fouilles entrepris dans le site. On constate que parmi les restes matériels, on a trouvé des fragments de poissons, d'oiseaux et de mammifères, mais pas des coquilles de mollusques. Les poissons sont représentés par un nombre restreint d'individus de dimensions communes et grandes. Il y a seulement trois restes d'oiseaux, parmi lesquels la poule. Les mammifères sont bien représentés, les matériaux provenant de sept espèces domestiques : les taurines, les ovines, les caprines, les porcins, le cheval, l'âne et le chien et de trois espèces sauvages: le sanglier, le cerf et, probablement, l'aurochs. Pour chaque espèce on a fait un étude morphoscopique et biométrique.

L'élevage des animaux domestiques peut être considéré la principale occupation, quoique la chasse avait encore une importance bien précisée.